

Inhoud

Op naar een groene en liberale wereld	11
I THEORIE	13
De plicht om anderen niet te schaden	15
Levensexperimenten	16
Het grote perspectief	18
John Stuart Mill en liberalisme	20
De morele club	21
Morele blinde vlek	25
Waarom groen liberalisme groen is	27
De paradox van groen liberalisme	28
Vrijheid versus geluk	29
Op ramkoers met de ijsberg	30
De groene open samenleving en haar vijanden	31
Slachtoffers	32
Fysieke schade	33
Mentale schade	34
Van antropocentrisme naar sentiëntisme	39
Voorbij presentisme	41
Politieke agenten versus politieke patiënten	41
Anderen schaden	43
Anderen helpen	44
Het verzorgsprincipe	44
Liberaal pluralisme	47
Weerbaar liberalisme	49
Waarom liberaal paternalisme geen oxymoron is	52

Moreel Esperanto	56
Universele ethiek	57
Liberalisme zonder oogkleppen	59
II PRAKTIJK	61
Toegepast groen liberalisme	63
A: Consensus	65
Abortus	65
Euthanasie	66
Stamcelonderzoek	68
Recreatieve drugs	68
Privacy	69
Tatoeages	71
Pornografie	71
Huwelijk	72
Monarchie	74
B: Controversieel	77
Paternalistische volksgezondheid	77
Alcohol	79
Besnijdenis	79
Schade door verzuim	80
Populatie-ethiek	83
Liberalisme wereldwijd bevorderen	85
De vrijheid om te beledigen	85
Het Virtuele Museum voor Kwetsende Kunst	88
Positieve vrijheid bevorderen	90
Wapenbezit	91
Wetenschappelijk secularisme	92
Feminisme	93
De islamitische hoofddoek	94
Mensenrechten	96
Progressieve belasting	97

C: Ongehoord	101
Plastic	101
Kapitalisme	103
Economie en de ring van vrijheid	105
Bedrijfsethiek	107
Eerlijke handel	108
Palmolie	109
Het gebruik van het natuurlijk kapitaal	112
Veganisme	116
Dierproeven	118
Toekomstige generaties	119
De mythe van duurzame ontwikkeling	122
Klimaatverandering	124
Waarom groen liberalisme niet totalitair is	126
Morele zelfbeheersing	127
Zeven groen liberale regels	128
Discussie	129
Nabeschuwing	149
Glossarium	151
Noten	161
Bibliografie	173
Dankwoord	181
Het laatste woord	183

Op naar een groene en liberale wereld

Je moet blijven geloven dat je een betere wereld tot stand kunt brengen. Bertrand Russell¹

Groen liberalisme is een liberale politieke filosofie voor het antropoceen, het tijdperk waarin we leven op een door de mens gehavende planeet.² Deze verhandeling gaat over het uitbreiden van het liberalisme – de filosofie van de vrijheid van het individu – naar een consistentere vorm. Groen liberalisme kan gezien worden als de ongemakkelijke waarheid van het consistent toepassen van het niet-schaden-principe van liberalisme. Groen liberalisme is consistent liberalisme. Dit manifest is erop gericht slachtoffers te beschermen tegen vermijdbaar leed. Ik hoop met dit groen liberalisme bij te dragen aan een wereld met minder leed en meer geluk, nu en in de toekomst.

Deel één bevat de theorie van groen liberalisme. In deel twee wordt groen liberalisme in de praktijk toegepast op drie domeinen. Het begint met onderwerpen waarover in liberale kringen *consensus* bestaat, zoals het recht op keuzevrijheid bij abortus en euthanasie. Vervolgens zijn er *controversiële* casussen, zoals de liberalisering van harddrugs, een verbod op niet-medisch noodzakelijke besnijdenis van minderjarigen en het recht op beledigen. De onderwerpen in het derde deel zijn *ongehoord* in het klassiek liberalisme. Hier scheiden de wegen van klassiek en groen liberalisme zich. Het gaat om maat-

regelen om de ecologische crisis te bestrijden en de plicht om niet-menselijke dieren in de morele cirkel op te nemen. Groen liberalisme sluit niet-menselijke dieren en toekomstige generaties in in de morele cirkel, terwijl dit morele blinde vlekken zijn in het klassiek liberalisme. Zeven praktische liberale regels vatten groen liberalisme vervolgens samen. Aansluitend heb ik een discussiesessie opgenomen waarin ik kritiek op groen liberalisme behandel. Tot slot is er een politiek filosofische nabeschuiving. In het glossarium leg ik kernbegrippen van groen liberalisme uit. Het kan handig zijn om tijdens het lezen het glossarium erop na te slaan. Zoals in al mijn boeken eindig ik met het laatste woord.

Dit manifest biedt een moreel en politiek raamwerk waarin mensen hun leven in vrede en vrijheid kunnen leven, zonder anderen te schaden.

I

THEORIE

DE PLICHT OM ANDEREN NIET TE SCHADEN

Het enige doel waarmee het gerechtvaardigd is om macht uit te oefenen op een lid van een beschaafde gemeenschap tegen zijn wil is om schade aan anderen te voorkomen. John Stuart Mill

Alles mag zolang je geen schade berokkent aan voelende wezens – dat is het kernprincipe van groen liberalisme. Waar klassiek liberalisme de morele cirkel beperkt tot mensen die in het heden leven en discrimineert jegens toekomstige generaties en niet-menselijke dieren, doet groen liberalisme dat niet.³ Groen liberalisme is een poging om de morele blinde vlekken van liberalisme weg te werken terwijl de kern van liberalisme – individuele vrijheid – bewaard blijft. Groen liberalisme is de uitbreiding van de morele cirkel van alleen mensen (antropocentrisme) naar alle voelende wezens (sentientisme).⁴

Wij schaden anderen, zowel door wat we doen maar tevens door wat we nalaten.⁵ Mensen menen van zichzelf dat ze fatsoenlijke en moreel verantwoorde burgers zijn, maar vriendelijke en fatsoenlijke mensen kunnen onnodig leed veroorzaken, of falen om onnodig leed te verlichten terwijl ze dat hadden gekund.⁶ Wij kunnen reflecteren over ons handelen en dat maakt ons morele wezens.

In de praktijk accepteren wij echter zonder reflectie wat normaal en sociaal geaccepteerd wordt in onze cultuur, waarin we bij toeval geboren zijn als de persoon die we zijn. De dingen hadden anders kunnen lopen. Zonder reflectie accepteren we de morele standaard in onze cultuur, zoals die ons verteld is. Toch kunnen we onszelf inleven in een andere persoon op een andere plek in een andere tijd.

De term groen liberalisme is geïntroduceerd door de filosoof Marcel Wissenburg in *Green liberalism. The free and green society* (1998).⁷ De term wordt thans gebruikt om liberalisme met oog voor het milieu aan te duiden. Het groen liberalisme in dit manifest gaat echter een stap verder door niet alleen de belangen van toekomstige generaties en daarmee de natuur te incorporeren, maar ook de belangen van niet-menselijke dieren. Antropocentrisme (alleen mensen in de morele cirkel) wordt uitgebreid tot sentiëntisme (alle voelende wezens in de morele cirkel). Groen liberalisme streeft ernaar om de schade die door de menselijke soort aan de natuur wordt toegebracht te voorkomen of te minimaliseren en om te helpen bij het herstel van beschadigde gebieden.

LEVENSEXPERIMENTEN

Omdat de mensheid onvolmaakt is, is het nuttig dat er verschillende meningen zijn, daarom dienen er verschillende levensexperimenten te zijn die vrije ruimte moeten geven aan varianten in karakter, zonder dat anderen geschaad worden, zo moet de waarde van verschillende manieren van leven in de praktijk bewezen worden, voor iedereen die het wil proberen. John Stuart Mill

Vanuit het liberale perspectief om anderen geen schade te berokkenen en vanuit respect voor de vrijheid van het individu, zijn de meeste manieren van leven, of zoals Mill het noemt, levensexperimenten, een morele mislukking. De geschiedenis van de mensheid is een treurige geschiedenis van oorlog, wreedheid, moord, onderdrukking, verkrachting, marteling, kortom onnodig leed. De wereldbevolking groeit exponentieel sinds de Industriële Revolutie en helaas is het aantal slachtoffers in absolute aantallen eveneens exponentieel toegenomen.⁸ De twintigste eeuw was in absolute aan-

tallen slachtoffers de bloedigste eeuw in de geschiedenis, met de twee wereldoorlogen, de lange lijst lokale oorlogen en de gruwelijke dictaturen. Ondanks deze ziekmakende feiten, zijn er voor het eerst in de geschiedenis eilandjes van vreedzaam liberalisme waarin individuen vrij en gelijk zijn.

Deze liberale democratieën van na de Tweede Wereldoorlog, zoals België, Zweden, Duitsland, Nederland, de Verenigde Staten en Australië zijn uitzonderingen in de geschiedenis. De standaardmodus van de mensheid is wreedheid, inperking van de individuele vrijheid en oorlog. Er zijn vreedzame intermezzo's, zoals de Tokugawa Periode in Japan (1603-1868), maar daar was dan weer sprake van een autoritair regime met weinig ruimte voor individuele vrijheid. Helaas zijn liberale democratieën anomalieën in de geschiedenis.⁹ Er is geen ander politiek systeem dat de vrijheid van het individu garandeert. Vanuit moreel perspectief zijn politieke systemen die waarde toekennen aan de vrijheid van het individu moreel superieur aan systemen die dat niet doen. Dit wordt duidelijk wanneer je je voorstelt dat je zelf iemand bent wiens individuele vrijheid niet wordt gerespecteerd, dat jij bijvoorbeeld een dissident bent, een ongewenst persoon of lid van een culturele, seksuele of etnische minderheid die wordt onderdrukt door de meerderheid.

De vrijheid van het individu is een meetlat om sociale experimenten te beoordelen op hoe deze bijdragen aan de kwaliteit van leven van alle betrokkenen. Zijn er slachtoffers van wie de individuele vrijheid niet wordt gerespecteerd?¹⁰ Een checklist maakt dit duidelijk. Worden de individuele vrijheden van kwetsbare groepen gerespecteerd zoals die van:

- Vrouwen
- Homoseksuelen
- Politieke opposanten
- Etnische minderheden

- Gelovigen van niet-dominante religies
- Vrijdenkers
- Kinderen
- Gevangenen
- Mensen met een mentale handicap
- Mensen met een lichamelijke handicap
- Werklozen
- Excentriekelingen

Met deze checklist wordt het duidelijk dat de recente sociaal-liberale democratieën uniek zijn in de geschiedenis. Er is echter een verder uitgebreide versie nodig waarbij er oog is voor vergeten slachtoffers: groen liberalisme.

HET GROTE PERSPECTIEF

Laten we ons voorstellen dat we ergens vanuit het universum kijken naar het gezwoeg van het menselijk bestaan en dan reflecteren op het succes en falen van sociale experimenten.

Planeet Aarde maakt deel uit van het planetaire systeem dat met de andere planeten om de zon cirkelt. Die ster, de zon, is slechts een van de 200 tot 400 miljard sterren in ons sterrenstelsel en er zijn nog eens 1000 miljard sterrenstelsels die allemaal uit elkaar bewegen in een expanderend universum.¹¹ Op onze planeet heeft zich leven ontwikkeld en één soort, *Homo sapiens*, die zo intelligent is geworden dat ze erin is geslaagd haar eigen genese te ontdekken.¹² Het heeft zo'n 200.000 jaar geduurd voor mensen in staat waren de geschiedenis van het universum en de evolutie van het leven te achterhalen.¹³ Charles Darwin zette in *On the origin of species* (1859) als eerste een met empirische feiten ondersteunde theorie uiteen over hoe de diversiteit van levensvormen is ontstaan. Vanuit het perspectief van het leed is het een verschrikkelijk

verhaal, of zoals de dichter Alfred Tennyson het stelde ‘*nature, red in tooth and claw*’.¹⁴ Darwin betoogt in zijn boek *The descent of man* (1871) dat mensen slechts één soort zijn in de stamboom van het leven. Sinds de industriële revolutie zijn mensen er in toenemende mate in geslaagd om Aarde te domineren en te plunderen. Wij zijn despotisch met ecosystemen omgesprongen en nu worden we geconfronteerd met een ongekende ecologische crisis.¹⁵ Op de korte termijn zijn onze groei en welvaart succesvol. Andere soorten sterven echter uit met een ongekende frequentie die maakt dat biologen spreken over de zesde massa-extinctie¹⁶ – de eerste door mensen veroorzaakte massale uitroeiing. Mensen zijn een succesvolle maar destructieve diersoort.

Mensen zijn Aardelingen, net als andere levende organismen op Aarde. Wij delen deze planeet met hen. Een klein deel van de Aardelingen heeft het vermogen pijn en plezier te ervaren. Het ervaren van pijn en plezier (sentiëntisme) is niet hetzelfde als het reageren op stimuli, zoals bij planten het geval is. Om pijn en plezier te kunnen ervaren is een centraal zenuwstelsel nodig dat zich van die ervaringen bewust kan zijn. Zoogdieren, vogels en vissen¹⁷ zijn voelende wezens.¹⁸ Het is nog niet helder in welke mate garnalen¹⁹ pijn kunnen ervaren, maar in het geval van twijfel geldt het voorzorgsprincipe.²⁰

Mensen kunnen hun aantal beheersen, in theorie althans. Anticonceptiva en seksuele voorlichting zijn sinds de jaren 1970 beschikbaar in een groot deel van de westerse wereld. Toch neemt de wereldpopulatie toe. De prognose is dat er in 2050 9,8 miljard en in 2100 11,2 miljard mensen de planeet zullen bevolken.²¹

We kunnen de totale hoeveelheid leed in de wereld doen toenemen of afnemen. Door reflectie kunnen wij ernaar streven het leed in de wereld te verminderen. Ten eerste omdat we empathische wezens zijn en, ten tweede, omdat we zelf niet willen lijden.

In het liberalisme gaat het erom iedereen te laten doen wat hij/zij wil zolang er geen schade wordt berokkend aan anderen. Dit liberale principe kan universeel worden toegepast. Iedereen wil doen wat hij/zij wil doen zonder te worden belemmerd. Mensen hebben echter een sterke neiging om anderen te vertellen wat ze wel en niet mogen doen. Dit paternalisme is de grondhouding van de mensheid.

JOHN STUART MILL EN LIBERALISME

Kinderen wordt vaak de basale morele regel geleerd: ‘Doe een ander geen pijn.’ Als rechtvaardigingsargument geldt: Zou jij willen dat iemand dat bij jou doet? Bijvoorbeeld wanneer een kind een ander kind schopt of een kat aan de staart trekt. Deze morele regel is systematisch uitgewerkt door John Stuart Mill in *On liberty* (1859). Hij begint met het morele axioma van de vrijheid van het individu, namelijk dat de maximaal mogelijke vrijheid van het individu de ultieme morele waarde is. Iedereen heeft de grootst mogelijke vrijheid die alleen wordt ingeperkt door diezelfde vrijheid van alle anderen. Mill stelt dat de staat de vrijheid van individuen moet beschermen tegen inbreuk door degenen die de grenzen van de vrijheid niet respecteren, zoals dieven, moordenaars, verkrachters en slavenhouders te bestraffen. Mill beschrijft dit principe als volgt:

Het doel van deze verhandeling is het vaststellen van een enkel zeer eenvoudig principe, dat het ingrijpen van de samenleving in de vorm van dwang en toezicht – of het nu gaat om fysieke kracht in de vorm van door de wet bepaalde straffen of om morele druk van de publieke opinie – zonder uitzondering kan regelen. Dit principe stelt dat het enige oogmerk dat de mensheid